

De nieuwe checklist toegankelijkheids-criteria stemlokalen in de praktijk

Vanaf 1 januari 2019 moeten alle stemlokalen toegankelijk zijn voor kiezers met een lichamelijke beperking. Dit is het gevolg van de wetwijziging die is aangenomen na de ratificatie van het VN-verdrag Handicap. De checklist 'toegankelijkheidscriteria stemlokalen' moet uitkomst bieden. Toch hebben veel gemeenten voor de praktische uitvoering behoefte aan tips en praktijkvoorbeelden.

Tekst: Veerle Hessels

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het aanwijzen van stemlokalen en werken al jaren actief aan een betere toegankelijkheid van het verkiezingsproces. Net zoals de gemeenten streeft ook het kabinet naar een inclusieve samenleving, waarin iedereen kan meedoen – ongeacht zijn talenten en beperkingen. Dit was een van de redenen voor de wijziging van de kieswet, nadat de Tweede Kamer in 2016 het amendement op de Uitvoeringswet van het VN-verdrag handicap aanvaardde. Per 1 januari 2019 trad deze wetwijziging in werking. Uitgangspunt is dat kiezers met een beperking niet slechts in een deel van de stemlokalen terecht kunnen, maar overal en in dezelfde mate als kiezers zonder beperking.

Om te kunnen bepalen wanneer een stembureau toegankelijk is, heeft het ministerie de checklist 'toegankelijkheidscriteria stemlokalen' opgesteld. Volgens deze checklist is een stemlokaal voldoende toegankelijk als het aan de criteria van bereikbaarheid, betreedbaarheid, bruikbaarheid en de communicatie daarover voldoet. Eerder dit jaar heeft de NVVB in samenwerking met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) bij gemeenten geïnventariseerd hoe de checklist werd ervaren. Hieruit kwam voornamelijk de strenge en rigide inslag naar voren. Soms zijn er voor een bepaalde eis uit de checklist namelijk goede soortgelijke alternatieven

die geen afbreuk doen aan de toegankelijkheid. Na enkele wijzigingen biedt de checklist nu meer mogelijkheden voor maatwerk en geeft de lijst tips voor hoe gemeenten aan de eisen kunnen voldoen.

Toch blijft het streven van de Tweede Kamer om te groeien naar 100% toegankelijkheid van de stemlokalen logischerwijs vragen oproepen. Wat nu als de beoogde 100% niet wordt gehaald? Door de toegevoegde bepaling 'pas toe of leg uit' kunnen burgemeesters en wethouders aan de gemeenteraad uitleggen waarom dit niet is gelukt en zo het gesprek aangaan over de (on)mogelijkheden om daadwerkelijk alle stemlokalen toegankelijk te maken voor kiezers met een lichamelijke beperking. Ook zijn er uitzonderingen, zoals stemlokalen in monumentale panden, in drukke winkelstraten of op ludieke locaties. Het college van B en W informeert de gemeenteraad dan over dergelijke uitzonderingen.

In dit artikel vertellen drie gemeenten hoe zij omgaan met de checklist toegankelijkheid en hoe ze zich voorbereiden op de eerstvolgende verkiezingen. Het keuringsteam van Ongehinderd geeft een toelichting op hun toetsingswerk en op het belang van bewustwording. Zo kunnen we van elkaar leren!

Gemeente Groningen: toegankelijkheid eerder norm dan uitzondering

Tekst: Tim Schuurman en Salomon Varwijk

De gemeente Groningen ontwikkelde eind 2017 een actieplan waarin staat hoe we de stad de komende jaren toegankelijker kunnen maken. Dit heeft concrete aanpassingen in de openbare ruimte tot gevolg, met geleidelijnen voor slechtzienden, bredere trottoirs en veel aandacht voor fietsparkeren. Omdat het thema toegankelijkheid binnen onze gemeente breed wordt gedragen, hebben we dit bij het project verkiezingen direct grondig opgepakt.

VOORCONTROLE BIJ ALLE 154 STEMLOKALEN

In november 2018 hadden wij vanwege een gemeentelijke herindeling het (on)geluk van verlate gemeenteraadsverkiezingen. Dit moment hebben we gebruikt om de stemlocaties nogmaals te toetsen op hun toegankelijkheid. We kozen voor een zeer praktische aanpak door alle 154 stemlokalen te bezoeken, zowel voorafgaand als tijdens de verkiezingsdag, en toetsten deze aan de hand van de checklist. Deze voorcontrole deden wij deels in samenwerking met ervaringsdeskundigen van de Werkgroep Toegankelijk Groningen. Bij het invullen liepen we tegen diverse beperkingen in toegankelijkheid aan. Dit betrof vooral iets te hoge drempels en moeilijk te openen buitendeuren. Voor de bekende niet-toegankelijke stemlocaties keken we bovendien naar alternatieve locaties binnen de gemeente Groningen die wél aan de vereiste criteria voldeden. Ook hadden we een doofvriendelijk stembureau ingericht waar twee tolken actief waren.

DE PRAKTISCHE UITVOERING

Bij het nalopen van de stemlocaties konden we veel gebreken direct oplossen met zogeheten 'drempelhulpen' of 'assistentiedebellen'. Tijdens verkiezingsdagen werkt Groningen met een 'vliegende brigade' bij wie stembureauvoorzitters bij opening en gedurende de dag kunnen aangeven of er behoefte is aan extra voorzieningen voor de toegankelijkheid. Er zijn extra hulpmiddelen voorradig om in te spelen op de actuele situatie. Met de nu geldende checklist is er meer maatwerk mogelijk en is er ruimte voor alternatieve oplossingen. Daarnaast hebben we laten vaststellen dat locaties met een eigen permanente hellingbaan

geacht worden voor rolstoelers toegankelijk te zijn. Ook al voldoen ze niet altijd aan de eisen in de checklist; ze blijken aan de hand van het dagelijks gebruik in de praktijk toch voldoende te zijn. Bij het zoeken naar verbeteringen vindt afstemming plaats met lokale belangengroeperingen van mindervaliden.

AANJAGERS TOEGANKELIJKHEID

Of wij daadwerkelijk koploper zijn, is maar de vraag. Gemeente Groningen is in ieder geval goed op weg en heeft dankzij de herindelingsverkiezingen een voorsprong kunnen nemen. Wel zijn we waarschijnlijk uniek met de aanstelling van twee ambtenaren als 'aanjagers toegankelijkheid', sinds begin 2018. Zij zijn intern en extern het aanspreekpunt op het onderwerp toegankelijkheid, voor zowel het sociale als het fysieke domein. Deze aanjagers hebben tot doel de toegankelijkheid van de stad met oog voor alle beperkingen te bevorderen en te borgen. Binnen de gemeentelijke organisatie dragen zij zorg voor de urgentie op alle thema's die te maken kunnen hebben met toegankelijkheid. Uiteindelijk willen we een stad zijn waar toegankelijkheid de norm is en niet langer een uitzondering.

BLIJVEN STREVEN

Helemaal klaar zijn we als gemeente natuurlijk nooit. Het streven naar 100% toegankelijkheid van alle stemlokalen is immers een continu proces. Maar we doen ons uiterste best om ook van de komende verkiezing weer een succes te maken. We kijken kritisch naar de uitkomsten van de checklist en zijn heel blij met de resultaten van de pilot 'centraal tellen' bij onze laatste verkiezing. Bij de komende verkiezingen hopen we deze twee ontwikkelingen nog verder te perfectioneren.

Gemeente Den Haag: toegankelijkheid controleren met de app Appaccessibility

Tekst: Eva de Hoog

De gemeente Den Haag vindt het belangrijk dat iedere inwoner van Den Haag zijn of haar stem kan uitbrengen. Daarom werken we al jaren continu aan de verbetering van de toegankelijkheid van de Haagse verkiezingen. We doen dit in nauwe samenwerking met Voorall, de Haagse belangenvereniging voor Hagenaars met een beperking.

UITGEBREIDE CHECKLIST

Per 1 januari 2019 moeten alle stemlokalen toegankelijk zijn voor kiezers met een lichamelijke beperking. Om te zorgen dat iedere kiezer met een lichamelijke beperking terecht kan op een stembureau dat het best aansluit bij zijn of haar beperking, heeft de gemeente Den Haag een uitgebreide checklist opgesteld. In deze lijst benoemen we zaken zoals de rolstoeltoegankelijkheid van een stembureau, de aanwezigheid van een invalidetoilet, een goede bereikbaarheid van het stembureau met het openbaar vervoer en de aanwezigheid van een invalideparkeerplaats. Een ander belangrijk punt op de lijst is dat ook kiezers met een auditieve en/of visuele beperking zelfstandig hun stem moeten kunnen uitbrengen. Is er bijvoorbeeld veel storend geluid op een stembureau, dan geven we aan dat dit stembureau niet toegankelijk is voor mensen met een auditieve beperking.

DE APP APPACCESSIBILITY

Op basis van deze checklist controleren we de toegankelijkheid van alle stembureaus. Om gemakkelijk en snel na te gaan welke stembureaus aan de eisen van de checklist voldoen, hebben we de app Accessibility ontwikkeld. De gemeente Den Haag heeft deze zelf laten bouwen en is intellectueel eigenaar van deze app. Aan de hand van de app wordt de Haagse checklist toegepast bij het schouwen van de stembureau locaties. Appaccessibility maakt het mogelijk om tijdens de schouw van een stembureau direct de constateringen op het stembureau te registreren. Hieruit volgt de geschiktheid van het stembureau in verschillende categorieën. Dankzij de app kunnen we duidelijk naar de kiezer communiceren welk stembureau het best aansluit op zijn of haar voorkeuren.

STEMMEN VOOR BLINDEN EN SLECHTZIENDEN

Ook tijdens de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen kunnen blinden en slechtziende kiezers op acht stembureaus in Den Haag zelfstandig hun stem uitbrengen. Op deze locaties zijn verschillende faciliteiten aanwezig om de toegankelijkheid voor blinden en slechtzienden te garanderen. Zo zullen er tactiele geleidelijnen op de vloer worden aangebracht, waardoor zij zonder problemen de weg kunnen vinden naar de stembureauleden en het stemhokje. Dit stemhokje wordt ingericht met een soundbox en een stemmal. Vanuit de soundbox leest een stem de verschillende partijen en kandidaten voor. Ook geeft de soundbox instructies over hoe het stembiljet kan worden ingevuld met behulp van de mal. De stemmal is een kunststof omhulsel dat om het stembiljet heen zit. De gaatjes in de mal helpen blinden en slechtziende kiezers om het juiste bolletje op het stembiljet in te kleuren.

Gemeente Breda: volop aandacht voor toegankelijkheid

Tekst: Eric Goossens

Dat Breda er veel waarde aan hecht om een inclusieve samenleving te zijn, is duidelijk. Onlangs won onze gemeente de Access City Award; de Europese prijs voor de stad die de meeste aandacht heeft voor een toegankelijke samenleving.

VERVOLGAGENDA TOEGANKELIJKHEID

Op dit moment werkt de gemeente aan de opzet van de Bredase Vervolgagenda Toegankelijkheid. Wij doen dit vanuit een breder gezelschap van Bredase inwoners met beperkingen – fysiek, verstandelijk, zintuiglijk, psychisch en laaggeletterden – en samen met ondersteuners vanuit diverse organisaties. Een van de thema's in de vervolgagenda wordt waarschijnlijk de toegankelijkheid van de stembureaus en de communicatie rondom verkiezingen. De Bredase Vervolgagenda Toegankelijkheid is echter nog niet gereed, en biedt daarom geen uitkomst voor de komende verkiezingen. Hoe gaat Breda hierin maart dan wel mee om?

TERUGHOUDENDE COMMUNICATIE

In de afgelopen jaren communiceerde Breda dat alle stemlokalen toegankelijk zijn. Deze toegankelijkheid had voornamelijk betrekking op kiezers in een rolstoel. Uit de reactie van deze kiezers bleek telkens dat zij er heel tevreden over zijn. Regelmatig hebben we het Bredase Gehandicaptenplatform Breda (nu Breda Gelijk) gevraagd om een oordeel te geven over de toegankelijkheid. Hun bevindingen namen we steeds mee bij het verder toegankelijk maken. Het zou dus vreemd zijn en slecht uit te leggen als we bij de komende verkiezingen moeten vertellen dat een deel van de stembureaus niet als toegankelijk mag worden aangemerkt. Op de stempas of op een bijlage bij de stempas moeten wij de toegankelijkheid aangeven. Vaak wordt een afbeelding van een rolstoel gebruikt om in zijn algemeenheid aan te duiden dat een locatie toegankelijk is. Maar omdat een rolstoeltoegankelijk stembureau niet automatisch ook goed toegankelijk is voor bijvoorbeeld kiezers met een beperkt gezichtsvermogen, kan de afbeelding van een rolstoel voor de toegankelijkheid van stemlokalen verwarrend zijn. Wij overwegen dus om bij de komende verkiezingen terughoudend te zijn met onze communicatie rondom de toegankelijkheid. Uiteraard gaan we ondertussen door met de verdere verbeteringen.

WAT DOET BREDA WÉL?

Zoals we al vele jaren doen, brengen we bij de stemlokalen de nodige tijdelijke voorzieningen aan, zoals opritten en deurbellen. Ook zetten we de stemtaxi in voor mensen die moeilijk zelf naar het stemlokaal kunnen. Zij worden thuis opgehaald, naar het door de kiezer zelf bepaalde stembureau gebracht en na het uitbrengen van de stem weer thuisgebracht. Uiteraard zorgen we ervoor dat elk stembureau goed vindbaar is door voldoende verwijsborden en aanwijzingen te plaatsen. Onlangs hebben we het overzicht van de stemlokalen voor de komende verkiezingen vastgesteld. In februari wordt er een schouw uitgevoerd bij deze stemlokalen en eind februari ontvangen we het rapport met bevindingen. De kleine en eenvoudige aanpassingen gaan we nog proberen te realiseren. Met betrekking tot de andere bevindingen moeten we kijken of en zo ja hoe we daarmee op korte termijn kunnen omgaan. Veel stemlokalen zijn geen eigendom van de gemeente. De vraag is dan ook wie de eventueel noodzakelijke aanpassingen gaat betalen.

Keuringsteam Ongehinderd: stapsgewijs naar toegankelijk stemmen voor iedereen

Tekst: Lianne Nijmeijer

Sinds de vernieuwde wetgeving over de toegankelijkheid van stembureaus merken we bij Ongehinderd dat gemeenten hier serieus mee bezig zijn. Na de informatiebijeenkomst over de gewijzigde toegankelijkheidscriteria in oktober 2018 zijn ze zich meer bewust van wat er allemaal bij komt kijken om een stembureau toegankelijk te maken.

OOK COMPLEXE AANDACHTSPUNTEN

Veel aandachtspunten op de checklist van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) zijn logisch, maar er staan ook complexere punten op de lijst. Mischa van Damme, keurmeester en ergotherapeut bij Ongehinderd, licht toe: "Een te hoge drempel, geen leuning bij een hellingbaan of een zware deur zijn voor de hand liggende zaken die problemen opleveren voor mensen die bijvoorbeeld in een rolstoel zitten of slecht ter been zijn. Maar hoe meet je op een juiste manier de weerstand van een deur? Heeft iemand in een scootmobiel genoeg ruimte om die haakse bocht te maken? En wat als een lift net niet voldoet aan de benodigde

maatvoering? Het is niet altijd zo eenvoudig als het lijkt om aan de criteria op de checklist te voldoen. Bovendien heeft de juiste interpretatie van de criteria veel impact op de kosten voor eventuele aanpassingen en natuurlijk op de toegankelijkheid van het stembureau."

GETRAINDE KEURMEESTERS

Ongehinderd zet zich in voor een toegankelijker Nederland. Met behulp van een app en een website geeft de organisatie mensen met een lichamelijke beperking inzicht in de toegankelijkheid van publieke locaties. Een keuringsteam toetst locaties in opdracht van gemeenten en bedrijven. Mischa en de andere keurmeesters van Ongehinderd hebben een training gehad om te toetsen op de toegankelijkheidscriteria van het BZK. Die toegankelijkheid gaat verder dan alleen opletten of er geen drempels en trappen zijn. Mischa: "Alle keurmeesters maken gebruik van een speciale applicatie en diverse meetinstrumenten. Gewapend met een hellingshoekmeter, een trekkrachtmeter, een lasermeter en nog meer hulpmiddelen gaan we op pad." Nadat alles is opgemeten, worden de positieve punten ontsloten in de Ongehinderd-app en op de website. Hier zien de kiezers precies waar ze zonder problemen kunnen stemmen en waar ze bijvoorbeeld kunnen parkeren. De verbeterpunten bundelen we in een adviesrapportage, zodat de gemeente weet welke aanpassingen er op basis van de criteria gedaan moeten worden.

BEWUSTWORDING

Gerard de Nooij is directeur van Ongehinderd en zelf rolstoelgebruiker door een verkeersongeval in 2005. Hem valt op dat er in het hele verkiezingstraject nog weinig aandacht is voor het 'waarom'. "Meer bewustwording zou enorm helpen bij het proces om stemmen toegankelijk te maken voor iedereen", benadrukt hij. Deze bewustwording is daarom een van de pijlers van Ongehinderd. Dit komt terug in zowel de rapportages die de keurmeesters opstellen als de scan die gemeenten zelf kunnen gebruiken. Gerard: "We werken tenslotte allemaal aan een mooi doel: het wegnemen van (letterlijke) drempels. Zodat iedereen ongehinderd een stem kan uitbrengen, beperking of geen beperking."